

Simonas NIKARTAS
Teisės instituto
Kriminologinių tyrimų skyriaus tyrėjas
Gedimino pr. 39 / Ankštoji g. 1,
LT-01109 Vilnius
Tel. (8 5) 210 16 75
Faks. (8 5) 249 75 91
El. p. simonas@teise.org

RELIGIJA KAIP SOCIALINĖS KONTROLĖS VEIKSNYS IR JOS PREVENČINIS POVEIKIS NUSIKALSTAMUMUI

Straipsnyje, remiantis užsienio šalyse atliktais moksliniais tyrimais, analizuojamas religijos kaip neformalios socialinės kontrolės veiksnio prevencinis poveikis nusikalstamumui, pagrindinės tokio poveikio formos bei sąlygos. Prevencinis religijos poveikis analizuojamas trimis lygmenimis: religijos kaip socialinio reiškinių, individualiojo religingumo ir kryptingos religinės veiklos. Ši analizė parodė, kad prevencinis religijos poveikis nusikalstamumui priklauso nuo sąveikos su kitais specifiniais socialiniais-kultūriniais veiksniais. Atsižvelgiant į tai, straipsnyje bandoma atskleisti sąlygas, kuriomis prevencinis religijos poveikis nusikalstamumui gali būti veiksmingas.

1. ĮVADAS

Religija – tai platus daugialypis socialinis reiškinys, egzistuojantis visuomeniniame ir bendruomeniniame (atskirų socialinių grupių) bei individualiajame lygmenyse. Visuomeniniu arba bendruomeniniu (socialinių grupių) lygmeniu religija apima tokius elementus, kaip bendrų vertybinių nuostatų bei taisyklių (religinių normų) sistemą, institucinę bei socialinę religinių bendruomenių struktūrą ir kitus elementus. Individualiuoju lygmeniu religija gyvuoja kaip kiekvieno atskiro individo vertybių sistema, išreiškianti religinio elgesio (religinio dalyvavimo) pobūdžiu ir laipsniu. Šio lygmens religija dažnai apibūdinama religingumo terminu.

Religija ir religingumas neabejotinai turi įtakos visuomenės narių elgesiui. Šiame straipsnyje nagrinėjamas religijos kaip socialinės kontrolės elemento prevencinis poveikis nusikalstamumui. Santykis tarp religijos ir nusikalstamumo

jau ilgą laiką yra sociologų, kriminologų ir Bažnyčios atstovų interesų objektas. Nemaža dalis jų argumentuoja religiją kaip veiksnį, skatinantį socialinę kontrolę, moralinių vertybių ugdymą ir socialinių normų bei vertybių laikymąsi.¹ Atlikti moksliniai tyrimai rodo, kad egzistuoja koreliacija tarp religingumo ir mažesnio skaičiaus depresijos atvejų, piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis, savižudybių ir teisės pažeidimų (nusikalstamumo).² Mokslininkų teigimu, religinės krypties programos gali padėti spręsti šias problemas.³ Tai leidžia daryti prielaidas apie religinių bendruomenių potencialą teisės pažeidimų (nusikalstamumo) prevencijoje.⁴

Lietuvos mokslininkų darbuose religijos kaip socialinės kontrolės elementui praktiškai neskiriama dėmesio, nors Lietuvoje veikia nemažai religinės pakraipos bendruomenių ir organizacijų, kurių nariai užsiima socialine ir prevencine veikla, pvz., dirba su jaunimu, rizikos šeimomis, nuteistaisiais, padeda žmonėms, sergantiems priklausomybės ligomis, ir pan. Būtent šių žinių apie religijos poveikį nusikalstamumui ir prevencinę religinių bendruomenių veiklą trūkumas paskatino analizuoti šią temą.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti ir atskleisti religijos kaip socialinės kontrolės veiksnio prevencinio poveikio nusikalstamumui ypatumus.

Straipsnyje analizuojami užsienio mokslininkų tyrimai apie religijos (religingumo) ir nusikalstamumo santykį bei religingumą kaip socialinės kontrolės veiksnį ir jo poveikį nusikalstamumui. Straipsnis suskirstytas pagal tris religijos poveikio nusikalstamumui tipus:

1. Bendras prevencinis religijos poveikis nusikalstamumui.
2. Individualiojo religingumo turinio ir prevencinio poveikio asmenybei santykis.
3. Religijos, kaip kryptingos prevencinės veiklos, poveikis asmenybei.

Svarbu pažymėti, kad autorius nesiekia parodyti religiją kaip nusikaltimų prevencijos panacėją. Juo veikiau siekiama atskleisti religiją ir religingumą kaip galimą ir galbūt ne visada išnaudojamą nusikaltimų prevencijos potencialą.

¹ *Davis K.* Human society. New York: Macmillan, 1948, p. 371–373; *Erickson K. T.* Wayward Puritans: A study in the Sociology of Deviance. New York, 1966, p. 3–9; *Fitzpatrick J. P.* The role of religion in programs for the prevention and correction of crime and delinquency // *Juvenile Delinquency and Youth Crime*. Washington: Government Printing Office, 1967, p. 315–330.

² *Johnson B. R., Tompkins R. B., Webb D.* Objective hope: Assessing the effectiveness of faith based organizations: A review of the literature. University of Pennsylvania, Center for research on Religion and Urban Civil Society, 2002; *Johnson B. R.* Reviewing and clarifying the role of religion in reducing crime and delinquency // *Federal probation*, 2001, Nr. 3 (65).

³ Ten pat.

⁴ Religijos ir nusikalstamo elgesio santykis gali būti ir kriminologinėje literatūroje yra nagrinėjamas ir atvirkštinio aspektu – kiek religinės normos ar struktūros skatina nusikalstamą elgesį ir kaip į jį reaguoja. Tačiau šiame straipsnyje apsiribojama pozityvios religijos įtakos konformistiniam elgesiui analize.

2. RELIGIJOS IR RELIGINGUMO PREVENČINIS POVEIKIS NUSIKALSTAMUMUI

2.1. Religijos poveikis ir jo nustatymo problema

Religijos, kaip socialinio reiškinių, poveikiui asmenų nusikalstamam elgesiui nustatyti buvo atlikti įvairūs tyrimai, tačiau jų rezultatai gana prieštaringi: vienuose teigiama, kad egzistuoja stiprus prevencinis religijos poveikis nusikalstamumui,⁵ kituose toks poveikis nebuvo nustatytas,⁶ trečiuose konstatuota,⁷ kad poveikis egzistuoja, bet šis ryšys labai silpnas, arba jis nėra tiesioginis, t. y. religija daro įtaką asmenų elgesiui per kitus institutus: šeimą, mokyklą, draugus ir pan.

Tokius skirtingus tyrimų rezultatus taip pat bandoma aiškinti labai įvairiai. Pavyzdžiui, kai kurie autoriai⁸ atkreipia dėmesį į skirtingą tyrimų metodiką ir kitas metodologines tokių tyrimų problemas. Tačiau išanalizavus daugelį šių tyrimų, galima daryti išvadą, kad religijos poveikio egzistavimas ir jo veiksmingumas priklauso nuo keleto tarpusavyje susijusių veiksnių:

- religijos daugialypiškumo;
- socialinio-kultūrinio konteksto;
- teisės pažeidimo pobūdžio ir asmens amžiaus;
- individualiojo religingumo turinio.

Religijų yra daug ir jos labai skirtingos, todėl skiriasi ir kiekvienos religijos ar konfesijos poveikis asmenybei ar visuomenei, kultūrai, socialiniam gyvenimui, taip pat nusikalstamumui. Be to, kiekviena religija savo vidumi yra daugialypė (multi-dimensinė), pavyzdžiui, krikščionybė, kuriai tokio pobūdžio tyrimuose skiriama daugiausia dėmesio, turi daugiau nei 300 konfesijų. XX a. pabaigoje atliktais tyrimais⁹

⁵ Pavyzdžiui: *Elifson K. W., Petersen D. M., Hadaway C. K.* Religiosity and Delinquency // *Criminology*, 1983, Nr. 1 (21), p. 505–526; *Johnson B. R.* Assessing the impact of religious programs and prison industry on recidivism: An exploratory study // *Texas Journal of Corrections*, 2002, Nr. 28, p. 7–11; *Benda B. B., Corwyn R. F.* Religion and Delinquency: The relationship after considering family and peer influence // *Journal of the Scientific study of Religion*, 1997, Nr. 36 (1), p. 81–92.

⁶ Pavyzdžiui, *Hirchi T., Stark R.* Hellfire and delinquency // *Social Problems*, 1969, Nr. 17, p. 202–213.

⁷ Pavyzdžiui, *Cretacci M. A.* Religion and Social control: an application of a modified social bond on violence // *Criminal Justice Review*, 2003, Nr. 2 (28), p. 254–276; *Pearce L. D., Haynie D. L.* Intergenerational Religious Dynamics and Adolescent Delinquency // *Social Forces*, 2004, Nr. 4 (82), p. 1553–1572.

⁸ Pavyzdžiui, *Knudten R., Knudten M.* Juvenile delinquency, crime and religion // *Rewiew of Religious research*, 1971, Nr. 2, p. 130–152; *Higins P. C., Albrecht G. L.* Hellfire and Delinquency Revisited // *Social Forces*, 1977, Nr. 4 (55), p. 952–958.

⁹ *Bock E., Wilbur, John K., Cochran, Beeghley L.* Moral messages: The relative influence of denomination on the religiosity-alcohol relationship // *The sociological Quarterly*, 1987, Nr. 28, p. 89–103; *Cochran, J. K.* The effect of religiosity on secular and ascetic deviance // *Sociological Focus*, 1988, Nr. 21, p. 293–306; *Hadaway C., Elifson K. W., Petersen D. M.* Religious involvement and drug use among urban adolescents // *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1984, Nr. 23, p. 109–128; *Nelsen H. M., Rooney J. R.* Fire and Brimstone,

buvo nustatyta religijos prevencinio poveikio ir jo efektyvumo priklausomybė nuo skirtingų religinių denominacijų. Daugelis šių tyrimų rezultatų parodė, kad religija didesnę vaidmenį užkertant kelią nepageidautinam elgesiui turi konservatyvesnėse konfesijose ar religijose,¹⁰ pavyzdžiui, ortodoksų, musulmonų ir pan. Tačiau, kaip bus matyti toliau, pačių religinių vertybių skirtumai nebuvo laikomi esminiu veiksniu, lemiančiu nevienodą religijos poveikį. Nustatyta, kad religijos poveikis iš esmės priklauso nuo socialinio-kultūrinio konteksto ir religijos integruotumo visuomenėje arba atskiroje socialinėje grupėje laipsnio.¹¹

Socialinės kontrolės teorijose¹² daugiausia dėmesio skiriama socialinei integracijai, socialinių ryšių glaudumui bei jų santykiui su nusikalstamu elgesiu. Šie aspektai pabrėžiami ir nagrinėjant religijos vaidmenį socialinės aplinkos kontekste. Religijos poveikis analizuojamas tiek makrolygiu, apimančiu visuomenę, tiek mikrolygiu, apimančiu artimiausią socialinę asmens aplinką: šeimą, draugus ir pan.

2.2. Prevencinis religijos poveikis visuomenės (makro-) lygiu

Vienas iš pirmųjų religijos poveikį asmenų elgesiui tyrusių mokslininkų buvo žymus sociologas *E. Durkheimas*, kurio formuotoje socialinės kontrolės teorijoje religija gali atlikti reikšmingą vaidmenį užkirsdama kelią deviacijoms,¹³ tačiau tik tada, kai veikia per integruotas religines bendruomenes, kurių nariai remiasi kolektyviniu jausmu paremtomis religinėmis vertybėmis.

Šias *E. Durkheimo* idėjas toliau plėtojo *R. Starkas*. Jo teigimu, ryšys tarp religingumo ir nusikalstamumo priklauso nuo trečio kintamojo – religinio klimato. Šis klimatas apibrėžiamas tuo, kiek religingumas integruotas į socialinę visuomenės struktūrą.¹⁴ Atsižvelgdamas į tai, *R. Starkas* išskiria du visuomenių tipus: sekuliariąją ir moralinę. Sekuliariosios visuomenės nariai susieti privataus pobūdžio religiniais

lager and pot: Religious involvement and substance use // *Sociological Analysis*, 1982, Nr. 43, p. 247–256.

¹⁰ *Evans T. D., Cullen F., Dunaway R. G., Burton V.* Religion and crime reexamined: The impact of religion, secular controls, and social ecology on adult criminality // *Criminology*, 1995, Nr. 33, p. 197.

¹¹ *Stark R., Kent L., Doyle D. P.* Religion and Delinquency: The Ecology of a „Lost“ Relationship // *Journal of research in Crime and delinquency*, 1982, Nr. 19; *Tittle C., Welch M.* Religiosity and deviance: Toward a contingency theory of constraining effects // *Social Forces*, 1983, Nr. 61, p. 672; *Evans T. D., Cullen F., Dunaway R. G., Burton V.* Religion and crime reexamined: The impact of religion, secular controls, and social ecology on adult criminality // *Criminology*, 1995, Nr. 33; *Jang S. J., Johnson B. R.* Neighbourhood disorder, individual religiosity, and adolescent use of illicit drugs: A test of multilevel hypotheses // *Criminology*, 2001, Nr. 1.

¹² *E. Durkheim, T. Hirchi, R. Merton, R. Starko, C. Tittle, M. Welcho* socialinės kontrolės teorijos (Žr. *Justickis V.* Kriminologija. I dalis. Vilnius, 2001; *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008).

¹³ Deviacijas *E. Durkheimas* tyrinėja savižudybės pagrindu.

¹⁴ *Stark R., Kent L., Doyle D. P.* Religion and Delinquency: The Ecology of a „Lost“ Relationship // *Journal of research in Crime and delinquency*, 1982, Nr. 19, p. 7.

įsitikinimais. Moralinėse bendruomenėse „socialinės grupės, kuriose religinių normų sistema pasireiškia kasdieniame gyvenime, polinkį nusikalsti prevenciškai veikia išpareigojimas šioms normoms“.¹⁵ O sekuliariosiose visuomenėse, kur religinių normų sistema nėra tokia integruota, individualiojo religinio išpareigojimo prevencinis poveikis yra užslopintas ir sumažėjęs.¹⁶

2.3. Religijos poveikis makro- ir mikroaplinkos santykio kontekste

Dalis tyrimų parodė, kad prevencinis religijos poveikis nusikalstamumui ir deviaciniam elgesiui egzistuoja tada, kai ji veikia socialinėje asmens mikroaplinkoje, o socialinė makroaplinka yra dezorganizuota. Mokslininkų *C. Tittle'o* ir *M. Welcho* teigimu, atvirkštinio proporcingumo santykis tarp religijos ir nusikalstamumo pastebimas tik mažai socialiai integruotame kontekste.¹⁷ Pagrindinė jų tyrimo išvada, jog religinis dalyvavimas **gali tapti** nusikalstamumą (arba deviacijas) mažinančiu veiksmu tik tada, kai religinėms bendruomenėms būdingų subordinaciją skatinančių mechanizmų nėra plačiojoje visuomenėje. Vadinasi, religinių draudimų įtaka bendruomenėje padidėja, kai nėra pasaulietinės socialinės kontrolės arba ji silpna.¹⁸ Taigi visuomenėse, kurioms būdinga socialinė dezorganizacija ir sekuliarizacija, religijos poveikis yra stipresnis, o visuomenėse, pasižyminčiose aukštu integracijos ir religingumo laipsniu, ryšys tarp religingumo ir nusikalstamumo yra silpnesnis.¹⁹ Tai lemia kelios priežastys:

1) asmenų įsitraukimas į vietines religines bendruomenes kompensuoja potencialų pripažinimo ir socialinio palaikymo plačiojoje visuomenėje trūkumą;²⁰

2) nevisavertė socioemocinė aplinka, vyraujanti sekuliarizuotame kontekste, stiprina socialinius ryšius religinėse bendruomenėse, taip pakeldama potencialią šiuos ryšius griauančio pažeidimo „kainą“; sociologiniuose tyrimuose taip pat patvirtinama dalyvavimo vietinėse religinėse bendruomenėse reikšmė ir pabrėžiama, kad šis prisirišimas užtikrina prieglobstį nuo plačiosios visuomenės anonimiškumo ir nuasmenėjimo;²¹

3) religinės bendruomenės vieningumas – pasaulietinė visuomenė, lyginant su religinėmis bendruomenėmis, yra pliuralistinė, o religinėse bendruomenėse tikimasi tam tikro ideologinių ir religinių nuomonių konsensuso bei atitinkamo elgesio.²²

Religingumo poveikį paauglių elgesiui aukštu nusikalstamumo lygiu pasižyminčio-

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ *Tittle C., Welch M.* Religiosity and deviance: Toward a contingency theory of constraining effects // *Social Forces*, 1983, Nr. 61, p. 676.

¹⁸ Ten pat, p. 653.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat, p. 673.

²¹ *Roof W. C.* Community and Commitment. New York: Elsevier, 1978, p. 40.

²² *Junger M., Polder W.* Religiosity, Religious Climate, and Delinquency among Ethnic Groups in the Netherlands // *Brit. J. Criminology*, 1993, Nr. 3 (33), p. 431.

je aplinkoje tyrė mokslininkai *S. J. Jangas* ir *B. R. Johnsonas*.²³ Jie nustatė, jog religinės bendruomenės **socialiniai ryšiai** – esminis veiksnys, stiprinantis joms priklausančių paauglių religingumą, kuris savo ruožtu turi stiprų atvirkštinio proporcingumo santykį su nusikalstamumu.²⁴ Tyrime prieita prie išvados, kad ten, kur nėra visuomenės ar valstybinės socialinės kontrolės, arba ji labai silpna, pavyzdžiui, varginguose kvartaluose, kur vyrauja aukštas nusikalstamumo lygis, religinės institucijos atlieka svarbų vaidmenį savo socialine kontrole užpildydamos tą tuščią terpę.²⁵ Šio tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad religija socialiai dezorganizuotos, dideliu nusikalstamumu pasižyminčios makroaplinkos kontekste turi reikšmingą poveikį formuodama pozityvią asmens mikroaplinką per ryšius su religinės bendruomenės nariais.

2.4. Religijos poveikis šeimos aplinkoje

Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima teigti, kad viena svarbiausių sąlygų religijos prevenciniam poveikiui atsirasti – visuomenės (makroaplinkos) arba bendruomenės (mikroaplinkos) homogeniškumas (vieningumas), socialinių ryšių glaudumas, religinių ir ideologinių nuomonių bei elgesio taisyklių konsensusas. Šis aspektas buvo tirtas ir šeimos lygmeniu. Mokslininkė *L. D. Pearce* ir *D. L. Haynie* savo tyrime²⁶ bandė atsakyti į klausimą, koks yra santykis tarp religinio šeimos homogeniškumo (vieningumo) ar heterogeniškumo (skirtingumo) ir nusikalstamo paauglių elgesio. Tyrimu nustatyta, kad atvirkštinio proporcingumo santykis tarp religingumo ir nusikalstamo elgesio egzistuoja tais atvejais, kai motinos ir vaiko **įsitikinimai religijos atžvilgiu sutampa**, kitaip tariant, šeimoje vyrauja religinio homogeniškumo (vieningumo) klimatas. Ir priešingai – motinos ir vaiko religinių įsitikinimų skirtumai lemia didesnę paauglio nusikalstamo elgesio tikimybę. Kitų tyrimų²⁷ rezultatai parodė, kad religinių įsitikinimų vieningumas tarp sutuoktinių yra veiksnys, užkertantis kelią smurtui šeimoje.

Taigi, kalbant apie šeimos lygmenį, religijos kaip socialinės kontrolės veiksnio poveikis užkertant kelią nusikalstamam elgesiui egzistuos esant vieningiems religiniams šeimos narių įsitikinimams.

²³ *Jang S. J., Johnson B. R.* Neighbourhood disorder, individual religiosity, and adolescent use of illicit drugs: A test of multilevel hypotheses // *Criminology*, 2001, Nr. 1, p. 135.

²⁴ Tyrime nustatyta, jog individualusis paauglių religingumas 71 proc. sumažina lengvų narkotikų (marihuanos) bei 70 proc. sunkių narkotikų vartojimo tikimybę. 70 proc. šio poveikio tiesiogiai susiję su socialinių ryšių glaudumu religinės bendruomenės viduje (ten pat, p. 131).

²⁵ *Johnson B. R., Larson D. B., Li S. D., Jang S. J.* Escaping from the crime of inner cities: Church attendance and religious salience among disadvantaged youth // *Justice Quarterly*, 2000, Nr. 17, p. 388.

²⁶ *Pearce L. D., Haynie D. L.* Intergenerational Religious Dynamics and Adolescent Delinquency // *Social Forces*, 2004, Nr. 82 (4), p. 1553–1572.

²⁷ *Ellison C. G., Bartkowski J. P., Anderson K. L.* Are There Religious Variations in Domestic Violence? // *Journal of Family Issues*, 1999, Nr. 20, p. 87–113; *Lehrer E. L., Chiswick C. U.* Religion as a Determinant of Marital Stability // *Demography*, 1993, Nr. 30, p. 385–404.

2.5. Religijos poveikis skirtingiems teisės pažeidimams ir skirtingo amžiaus asmenims

Didžioji dalis tyrimų rezultatų²⁸ parodė, kad religija turi prevencinį poveikį tik tam tikrų pažeidimų atžvilgiu. Tai – vadinamieji **nusikaltimai be aukos** (angl. *victimless crimes*), kaip korupcija, prostitucija, narkotikų vartojimas ir kt. Kai kurie autoriai²⁹ šiuos nusikaltimus vadina antiasketiniais, nes jie pažeidžia asketinius religijos draudimus,³⁰ į kuriuos daug atlaidžiau žiūrima pasaulietinėje visuomenėje. Ypač pabrėžiamas ryškus atvirktinio proporcingumo santykis tarp religingumo ir narkotikų bei alkoholio vartojimo.³¹

Tokio santykio egzistavimas aiškinamas tuo, kad ryšys tarp religijos ir nusikalstamumo yra stipresnis tais atvejais, kai neteisėti veiksmai tradiciškai smerkiami Bažnyčios, bet toleruojami visų kitų pasaulietinės visuomenės nuomonės segmentų.³² Todėl čia itin svarbus vaidmuo tenka religinėms vertybėms, kurių sistema, mokslininkų teigimu,³³ kinta daug lėčiau nei pasaulietinės vertybės.³⁴ Religija, išlikdama stabiliu visuomenės institutu, palaiko aiškias elgesio normas ir draudimus, taip neutralizuodama vertybių bivalentiškumą ir užkirsdama kelią plačiojoje (sekuliariojoje, pasaulietinėje) visuomenėje labiau toleruojamiems pažeidimams. Pabrėžiamas religinio autoriteto veiksnys, laikomas reikšmingu ne tik religinių normų reikalavimams, bet ir pagarbai pasaulietiniam autoritetui užtikrinti. Kaip teigia *E. Sutherlandas*, žmonės savo elgesį pervadina, kad jį pateisintų, teisę atskirdami nuo kitų socialinių normų,

²⁸ *Tittle C., Welch M.* Religiosity and deviance: Toward a contingency theory of constraining effects // *Social Forces*, 1983, Nr. 61, p. 672; *Evans T. D., Cullen F., Dunaway R. G., Burton V.* Religion and crime reexamined: The impact of religion, secular controls, and social ecology on adult criminality // *Criminology*, 1995, Nr. 33, p. 197; *Higgins P. C., Albrecht G. L.* Hellfire and Delinquency Revisited // *Social Forces*, 1977, Nr. 4 (55), p. 953; *Cretacci M. A.* Religion and Social control: an application of a modified social bond on violence // *Criminal Justice Review*, 2003, Nr. 2 (28), p. 255; *Elifson K. W., Petersen D. M., Hadaway C. K.* Religiosity and Delinquency // *Criminology*, 1983, Nr. 1 (21), p. 506–507; *Pearce L. D., Haynie D. L.* Intergenerational Religious Dynamics and Adolescent Delinquency // *Social Forces*, 2004, Nr. 82 (4), p. 1554; *Burkett S. R., White M.* Hellfire and delinquency: Another look // *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1974, Nr. 16, p. 406.

²⁹ Pavyzdžiui, *Evans T. D., Cullen F., Dunaway R. G., Burton V.* Religion and crime reexamined: The impact of religion, secular controls, and social ecology on adult criminality // *Criminology*, 1995, Nr. 33, p. 197.

³⁰ Pavyzdžiui, praktiškai visos religijos neigiamai vertina narkotikų vartojimą, prostituciją, nemaža dalis religijų draudžia ir alkoholio vartojimą.

³¹ *Higgins P. C., Albrecht G. L.* Hellfire and Delinquency Revisited // *Social Forces*, 1977, Nr. 4 (55), p. 953.

³² *Burkett S. R., White M.* Hellfire and delinquency: Another look // *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1974, Nr. 16, p. 406.

³³ *Tittle C., Welch M.* Religiosity and deviance: Toward a contingency theory of constraining effects // *Social Forces*, 1983, Nr. 61, p. 673.

³⁴ Tai, kad sparti visuomenės vertybių kaita lemia tam tikrų deviacijų (pvz., prostitucijos) paplitimą, savo tyrimais parodė *W. I. Thomas*. Jo atlikti prostitucijos reiškinio tyrimai parodė, kaip socialinės kontrolės reikalavimai keičiasi ir kodėl jie gali tapti veiksniais, skatinančiais žmones elgtis nukrypstant nuo normų. Jis atskleidė, kad iš tikrųjų didelę įtaką didėjančiam prostitucijos mastui turėjo kaip tik visuomenės reikalavimai, tiksliau – jų pokyčiai (*Justickis V.* Kriminologija. I dalis. Vilnius, 2001, p. 156).

tvirtindami, kad kiti dalykai (pvz., ekonominė gerovė) yra svarbesni.³⁵ O Bažnyčia daugeliu atvejų skatina pagarbą teisei, nes teisės normos pažeidimas (dažniausiai) sutampa su religinės normos pažeidimu.

Daugelis tyrimų analizuojama tematika skirti religijos ir paauglių nusikalstamo elgesio santykiui nustatyti. Toks pasirinkimas turbūt aiškintinas tuo, kad paaugliai dar nėra visiškai susiformavę vertybių, todėl religijos veiksnio poveikį lengviau išskirti iš kitų paauglio asmenybę veikiančių konteksto. Suaugusiųjų atveju kur kas sunkiau atskirti, ar tam tikrą religingo asmens elgesį lemia religiniai įsitikinimai, ar kiti veiksniai, turėję įtakos jo asmenybės formavimuisi. Tačiau mokslininkai, tyrę suaugusiųjų nusikalstamumo ir religingumo santykį, priėjo prie panašių išvadų, kaip ir paauglių atvejais – religijos įtaka veiksminga, esant didelei religinės bendruomenės integracijai bei aukštam religinio aktyvumo laipsniui.

2.6. Individualusis religingumas. Jo turinys ir vaidmuo socialinėje kontrolėje

Palankus socialinis kontekstas labai svarbus religijos prevenciniam poveikiui. Tai – kaip patręšta dirva, kurioje šis poveikis gali duoti pozityvių vaisių asmenų elgesiui. Tačiau religija kiekvieną asmenį veikia atskirai ir skirtingai. Tiriant religijos ir nusikalstamo elgesio santykį svarbu išsiaiškinti individualiojo religingumo turinį – t. y. kokios religinės vertybės, kokie jų aspektai ir koku būdu veikia vienokį ar kitokį asmenų elgesį.

Individualiojo religingumo turinį atspindi **religinio tapatumo sąvoka**. Religinis tapatumas – tai įvairiomis formomis besireiškiantis tapatinimasis su religija, religine bendruomene, kai daugiau ar mažiau pripažįstama religinė doktrina ir / ar praktikuojami religiniai įsitikinimai. Religinis tapatumas gali reikštis religiniais įsitikinimais ir išgyvenimais, tikėjimo praktika, religiniu žinojimu ir pan.³⁶ Priklausomai nuo religijos praktikavimo laipsnio religinis tapatumas gali būti formalusis ir realusis.³⁷ Realusis tapatumas apima religijos internalizacijos ir eksternalizacijos lygmenis.³⁸

³⁵ Ten pat.

³⁶ *Advilonienė Ž.* Katalikiškasis religinis tapatumas Lietuvoje. Daktaro disertacija. Kaunas, 2006, p. 12.

³⁷ Formalusis religinis tapatumas (religinio tapatumo nuostatų lygmuo) – formalus tapatinimasis su religija, kai ji praktikuojama minimaliai arba visai nepraktikuojama. Realusis religinis tapatumas (religinio tapatumo elgesio lygmuo) – sąmoningas tapatinimasis su religija, religine bendruomene, kai tikėjimas praktikuojamas reguliariai (dalyvaujama religinėse apeigose, meldžiamasi, einama išpažinties, pasninkaujama, skaitoma religinė literatūra ir pan.), dalyvaujama religinėje veikloje, o pasaulėžiūra ir vertybės grindžiamos religiniu mokymu (žr. ten pat, p. 13–14).

³⁸ Religijos internalizacija – religinės pasaulėžiūros, vertybių perėmimas ir vadovavimasis jomis bet kokiomis kasdienio gyvenimo aplinkybėmis. Ji suvokiama kaip vienas iš religinio tapatumo elementų, sąlyginė priešprieša formaliajam religiniam tapatumui. Religijos eksternalizacija – religinių įsitikinimų išreiškimas kasdienėje socialinėje, religinėje veikloje, diskusijose, bendravime (žr. ten pat).

Įvairūs tyrimai³⁹ rodo, kad reguliariai bažnyčių lankantys vaikai (paaugliai), pasižymintys aukštu religinio aktyvumo laipsniu, mažiau linkę nusikalsti nei jos nelankantys bei pasižymintys mažesniu religiniu aktyvumu. Tai liudija apie didelę būtent realaus religinio tapatumo įtaką. Vienas iš tokių tyrimų pavyzdžių – anksčiau minėtas S. J. Jango ir B. R. Johnsono tyrimas.⁴⁰ Šie mokslininkai tyrė individualiojo religingumo poveikį paauglių narkotikų vartojimui. Religingumo turiniui apibrėžti jie naudojo bažnyčios lankymo dažnumo (eksternalizacijos lygmuo) ir religijos reikšmės paauglio gyvenime (internalizacijos lygmuo) kintamuosius. Šių dviejų kintamųjų sąveika parodė realų paauglių religingumo laipsnį, nes, atsižvelgiant į jų gyvenimo šeimoje socialinį kontekstą, vieno iš šių veiksnių buvimas dar neįrodo realaus religinio tapatumo buvimo fakto. Vien bažnyčios lankymo dažnumas dar nereiškia, kad jį lemia vidinės religinės vertybės, nes, kaip teigia tyrimo autoriai, neretai vaikai lanko bažnyčią verčiami tėvų.⁴¹ Taip pat vien pareiškimas, kad religija gyvenime svarbi, nereiškia, jog paauglys turi aukštą religijos internalizacijos laipsnį. Jį patvirtinti gali tik išorinis religinis aktyvumas, t. y. religijos eksternalizacija. Tyrimo rezultatai parodė, kad esant aukštam paauglių religingumo laipsniui – kai aukšta religijos eksternalizacija (bažnyčios lankymo dažnumas) ir internalizacija (religijos svarba asmeniui), lengvų narkotikų (pvz., kanapių) vartojimo tikimybė sumažėja 71 proc., sunkių narkotikų – 70 proc.⁴²

Taigi, kalbant apie religijos poveikį nusikalstamam paauglių elgesiui, svarbu išskirti religijos eksternalizacijos ir internalizacijos lygmenų sąveiką. Pastebėtina, kad tyrimuose,⁴³ kuriais nustatyta, jog religijos poveikis nusikalstamumui yra nedidelis arba jo iš viso nėra, šiam aspektui skirta mažiau dėmesio.

Analizuojant religijos poveikį suaugusių asmenų elgesiui kur kas didesnę reikšmę įgyja religinis dalyvavimas arba religijos eksternalizacijos lygmuo. T. D. Evansas ir kiti autoriai,⁴⁴ tirdami individualiojo religingumo poveikį suaugusiųjų nusikalstamu-

³⁹ Pavyzdžiui, Jang S. J., Johnson B. R. Neighbourhood disorder, individual religiosity, and adolescent use of illicit drugs: A test of multilevel hypotheses // *Criminology*, 2001, Nr. 39, p. 109–144; Tittle C., Welch M. Religiosity and deviance: Toward a contingency theory of constraining effects // *Social Forces*, 1983, Nr. 61, p. 653–682; Hadaway C., Elifson K. W., Petersen D. M. Religious involvement and drug use among urban adolescents // *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1984, Nr. 23, p. 109–128; Higin P. C., Albrecht G. L. Hellfire and Delinquency Revisited // *Social Forces*, 1977, Nr. 4 (55), p. 952–958; Knudten R., Knudten M. Juvenile delinquency, crime and religion // *Rewiew of Religious research*, 1971, Nr. 2, p. 130–152.

⁴⁰ Jang S. J., Johnson B. R. Neighborhood disorder, individual religiosity, and adolescent use of illicit drugs: A test of multilevel hypotheses // *Criminology*, 2001, Nr. 39, p. 109–144.

⁴¹ Ten pat, p. 122.

⁴² Ten pat, p. 131.

⁴³ Pavyzdžiui, M. A. Cretacci savo tyrime naudojo tik religinio dalyvavimo kintamąjį, jis padarė išvadą, jog religinį dalyvavimą lemia šeima, o ne pačių paauglių religingumas. Galbūt būtent religijos internalizacijos lygmenį atitinkančio kintamojo trūkumas galėjo lemti tokius tyrimo rezultatus (Cretacci M. A. Religion and Social control: an application of a modified social bond on violence // *Criminal Justice Review*, 2003, Nr. 2 (28), p. 254–276).

⁴⁴ Evans T. D., Cullen F., Dunaway R. G., Burton V. Religion and crime reexamined: The impact of religion,

mui, išskyrė eksternalizacijos lygmenį atitinkantį religinio dalyvavimo kintamąjį ir religijos internalizacijos lygmenis atitinkančius religijos reikšmingumo kasdieniame gyvenime bei tikėjimo antgamtinėmis sankcijomis⁴⁵ kintamuosius. Kiekvieno iš šių veiksnių poveikis buvo tirtas atskirai. Nustatyta, kad nuo kitų veiksnių nepriklausomą preventcinį poveikį nusikalstamam suaugusiųjų elgesiui turi tik religinio aktyvumo kintamasis.⁴⁶ Tyrimo duomenimis, aukštas religinis aktyvumas sumažina tikimybę nusikalsti 28 proc.⁴⁷ Tai paaiškintina tuo, kad suaugusiųjų religijos eksternalizacija, pasireiškianti religinio dalyvavimo intensyvumu, kur kas labiau nepriklausoma nuo kitų veiksnių, o jų pasirinkimą daug dažniau lemia asmeniniai sprendimai. Taip pat čia nėra tokios stiprios šeimos įtakos kaip paauglystėje.

2.7. Religijos poveikis asmenybei

Religijos preventcinis teisės pažeidimų poveikis realizuojamas aktyviu religinių vertybių perdavimu rizikos grupių asmenims, kryptingai siekiant užkirsti kelią tų asmenų deviacijoms ar nusikalstamumui. Šią formą mokslininkai⁴⁸ dar vadina programinės intencinės religijos poveikiu asmenybei. Jai priskirtina ir preventcinė religinių organizacijų veikla – dažniausiai tai reabilitacinės asmenų, sergančių įvairiomis priklausomybių ligomis, programos, esamų ir buvusių kalinių integracijos programos ir pan. Intencinės religijos poveikis gali būti tokių formų:

- **tiesioginis poveikis** – religijos internalizacija ir (arba) eksternalizacija – kai asmuo, į kurį nukreipta religinė veikla, perima religines vertybes ir jomis vadovaujasi;
- **netiesioginis poveikis** – kai nėra internalizacijos ir eksternalizacijos elementų, bet religijos poveikis vyksta ugdant žmogiškąsias vertybes. Šiuo atveju religinė veikla yra priemonė, kurios pagrindinis tikslas – ne tiek religinių vertybių perdavimas (internalizacija), bet pozityvus poveikis asmenybei apskritai.

Nėra atlikta daug tyrimų apie preventcinį intencinės programinės religijos poveikį nusikalstamam elgesiui. Didžioji jų dauguma skirtos įkalinimo įstaigose įgyvendinamų religinių programų poveikiui recidyviniam nusikalstamumui tirti. Visų šių programų tikslas – kalinių religingumo skatinimas ir stiprinimas, daugiausia

secular controls, and social ecology on adult criminality // *Criminology*, 1995, Nr. 33, p. 195–224.

⁴⁵ Antgamtinių sankcijų termino aiškinimas gana paprastas – tai tikėjimas, jog elgesys vertinamas ne tik šiame pasaulyje. Tai, ko nepastebi šio pasaulio autoritetai, mato „stebėtojai“ iš kito pasaulio (*Hirchi T., Stark R. Hellfire and delinquency // Social Problems*, 1969, Nr. 17, p. 208). Antgamtinių sankcijų baimė ir tikėjimas neišvengiamumu svarbus tuo, jog papildo pasaulietinės baumės baimę. Tai leidžia hipotetiškai tvirtinti, kad šis veiksnys sumažina tikimybę nusikalsti.

⁴⁶ *Evans T. D., Cullen F., Dunaway R. G., Burton V. Religion and crime reexamined: The impact of religion, secular controls, and social ecology on adult criminality // Criminology*, 1995, Nr. 33, p. 207–208.

⁴⁷ Ten pat, p. 209.

⁴⁸ *Johnson B. R. Religious programs and recidivism among former inmates in prison fellowship programs: a long – term follow – up study // Justice Quarterly*, 2004, Nr. 2 (21), p. 329–354.

per Biblijos studijų kursus. Taigi šiomis programomis skatinama perimti religines vertybes.

M. Sumter (2000 m.) tyrė 321 kalinį iš 12 JAV valstijų ir nustatė, kad kaliniai, kurie pasižymėjo aukštu aktyvumo (religijos eksternalizacijos) laipsniu religinėse programose bei stipriu tikėjimu antgamtiniais dalykais (religijos internalizacija), buvo mažiau pakartotinai suimti nepaisant to, ar jie buvo laikomi „religingais“, ar „nereligingais“.⁴⁹ Kitame *T. Clearo* ir *M. Sumter* tyrime⁵⁰ prieita prie išvados, kad egzistuoja ryšys tarp aukšto kalinių religingumo laipsnio ir geresnio psichologinio prisitaikymo prie kalėjimo aplinkos bei retesnio disciplinos pažeidėjimo.

B. R. Johnsonas, *D. B. Larsonas* ir kiti autoriai⁵¹ tyrė religinio pobūdžio programų įtaką instituciniam pataisymui ir recidyvizmui keturiuose Niujorko vyrų kalėjimuose. Buvo atrinktos dvi kalinių grupės: viena grupė dalyvavo religinėse programose, kita – ne. Tyrimo rezultatai parodė, kad kaliniai, kurie buvo aktyviausi Biblijos studijose, per vienų metų laikotarpį nuo jų paleidimo į laisvę buvo gerokai rečiau suimami: tik 14 proc., o iš nedalyvavusiųjų religinėse programose – 41 proc.⁵² Pagrindinis šių tyrimų trūkumas – vienų metų laikotarpis po paleidimo nėra pakankamas, kad būtų galima patikimai nustatyti realią religinių programų įtaką recidyviniam nusikalstamumui.⁵³

Kur kas patikimesni 2004 m. *B. R. Johnsono* atlikto tyrimo rezultatai. Tyrimo imtis – 201 kalinys iš keturių Niujorko valstijos kalėjimų. Recidyvinio nusikalstamumo rodikliai tirti 8 m. po kalinių paleidimo į laisvę. Naudoti tokie papildomi (lyginant su ankstesniais tyrimais) kintamieji: kalinių dalyvavimo programose aktyvumo laipsnis ir du recidyvinio nusikalstamumo elementai – pakartotinis suėmimas ir pakartotinis įkalinimas per 8 m. laikotarpį po paleidimo į laisvę.⁵⁴ Šiame tyrime analizuotas dviejų skirtingų religinių programų poveikis. Vienos jų tikslas – religinis ugdymas stiprinant religines vertybes, siekis tapti brandžiais krikščionimis.⁵⁵ Kita programa – Biblijos studijos, skirtos geriau suprasti Šv. Raštą ir augti dvasiškai.⁵⁶ Taigi šių programų turinio skirtumai nežymūs, nors Biblijos studijos yra konkretnesnio pobūdžio programa, tačiau abi jos nukreiptos į kalinių religinių vertybių internalizaciją. Pagrindinis skirtumas tarp šių dviejų programų – intensyvumo laipsnis. Pirmoji

⁴⁹ *Sumter M.* Religiousness and post-release community adjustment. Doctoral dissertation. Florida State University, 2000.

⁵⁰ *Clear T., Sumter M.* Prisoners, prison and religion: Religion and adjustment to prison // *Journal of Offender rehabilitation*, 2002, Nr. 35, p. 127–159.

⁵¹ *Johnson B. R., Larson D. B., Pitts T. G.* Religious programming, institutional adjustment and recidivism among former inmates in Prison Fellowship programs // *Justice Quarterly*, 1997, Nr. 14, p. 145–166.

⁵² Ten pat, p. 162.

⁵³ *Byron R. Johnson* Religious programs and recidivism among former inmates in prison fellowship programs: a long term follow up study, 2004, p. 334.

⁵⁴ Ten pat, p. 351.

⁵⁵ Ten pat, p. 338.

⁵⁶ Ten pat.

programa buvo organizuojama dažniau nei antroji. Tyrimo rezultatai parodė, kad egzistuoja gana stiprus koreliacinis ryšys tarp aktyvaus dalyvavimo programose ir recidyvinio nusikalstamumo. Vidutinis laikas iki pirmojo pakartotinio suėmimo asmenims, aktyviai dalyvavusiems programose, buvo kur kas ilgesnis nei jose nedalyvavusiems – atitinkamai 3,8 m. ir 2,3 m.⁵⁷ Religinių programų poveikis ypač stiprus per pirmuosius 2 m. po paleidimo į laisvę: tik 27 proc. aktyviai dalyvavusiųjų buvo vėl suimti, o iš priklausančiųjų nedidelio aktyvumo grupei – 46 proc. Po trejų metų šis skirtumas mažesnis – atitinkamai 41 ir 56 proc.⁵⁸ Panašūs ir pakartotinio įkalinimo rodikliai: per 2 m. laikotarpį pakartotinai laisvės atėmimo bausmė buvo skirta 9 proc. aktyviai Biblijos kursuose dalyvavusių asmenų, o nedidelio aktyvumo grupėje – 18 proc. Toks skirtumas išliko ir po trejų metų – 14 ir 26 proc.⁵⁹

Remiantis šiais rodikliais, galima daryti išvadą, kad prevencinis ryškus religinių programų poveikis recidyviniam nusikalstamumui egzistuoja per pirmuosius trejus metus po išėjimo į laisvę. Vėliau, kaip teigia tyrimo autorius, šis poveikis per likusius metus smarkiai sumažėja ir recidyvizmo lygis po 8 m. tarp šių dviejų grupių beveik nesiskiria: pakartotinai suimti: 67,7 ir 72,6 proc.,⁶⁰ o pakartotinai įkalininti – 39,8 ir 42,3 proc.⁶¹ Tokį religinio poveikio susilpnėjimą galima paaiškinti sumažėjusiu dalyvavimo programoje aktyvumu, o tai leidžia daryti prielaidą, kad religijos prevenciniam poveikiui palaikyti būtinas aktyvus dalyvavimas. Išėjus į laisvę, šis dalyvavimas nutrūksta, todėl jų poveikis bėgant metams silpnėja. Tai parodo būtinumą tęsti tokio pobūdžio programas ir su asmenimis, išėjusiais į laisvę.

Nors šiame tyrime naudota daug kintamųjų, padidinančių tyrimo rezultatų patikimumą, vis dėlto išlieka kai kurių abejonių dėl koreliacinių ryšių tarp religijos ir mažesnio recidyvinio nusikalstamumo egzistavimo. Šias abejones sukelia to paties autoriaus atliktas tyrimas, kurio tikslas buvo nustatyti religingumo ir kalėjimuose nustatytos tvarkos pažeidimų ryšį. Nors šiame tyrime apklausti kaliniai, prisipažinę esą religingi, ir buvo mažiau linkę pažeisti esamą tvarką, tačiau buvo nustatyta, kad tiek retesnį taisyklių pažeidimą, tiek patį religingumą lėmė kiti veiksniai: užimtumas, nuolaidų iš įkalinimo įstaigos administracijos ir greitesnio paleidimo į laisvę už gerą elgesį siekimas.⁶² Taigi religingumas šiuo atveju – priklausomas kintamasis, neturintis tiesioginio prevencinio poveikio⁶³ teisės pažeidimams kalėjimo viduje.

⁵⁷ Ten pat, p. 343.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Ten pat, p. 348.

⁶⁰ Ten pat, p. 342.

⁶¹ Ten pat, p. 343.

⁶² *Johnson B. R. Religiosity and institutional deviance: the impact of religious variables upon inmate adjustment // Criminal Justice review, 1987, p. 24.*

⁶³ Tyrime nustatyta, kad dalyvavimas religinėse veiklose (programose) turi netiesioginį poveikį per užimtumo skatinimą (*Johnson B. R. Religiosity and institutional deviance: the impact of religious variables*

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad neretai pati religinių kursų lankymo motyvacija gali būti visai nereliginė, tačiau svarbu pažymėti, kad išėjus į laisvę minėtų veiksmų poveikio nebelieka. Taigi mažesnis religinėse programose dalyvavusių asmenų nusikalstamumas išėjus į laisvę parodo, kad šiuo atveju vis dėlto egzistuoja ryšys tarp religijos ir buvusių kalinių elgesio.

Vienintelis klausimas, kuris, atsižvelgiant į minėtų tyrimų rezultatus, lieka neatsakytas – kiek apskritai religinių kursų lankymas ir vėliau – mažesnis recidyvas susiję su asmenybės charakteristikomis? Pavyzdžiui, galima užduoti klausimą – ar kalinių, lankančių religinio pobūdžio kursus ar programas, asmeninės charakteristikos apskritai nėra pozityvesnės nei jų nelankančių kalinių? Atsakymo į šį klausimą analizuotuose tyrimuose nepavyko rasti. Sustiprinant tokio pobūdžio tyrimų rezultatų patikimumą, tikslinga įvesti papildomus nepriklausomus kintamuosius, atspindinčius asmens savybes, pavyzdžiui, ankstesnių pažeidimų skaičių, pareigūnų pateikiamą asmenybės vertinimą ir kitus reikšmingus duomenis. Vis dėlto nepaisant kai kurių išreikštų abejonių, apžvelgtų tyrimų rezultatai leidžia daryti išvadą, kad kryptinga religinė veikla turi gana stiprų prevencinį poveikį nusikalstamam elgesiui. Tai sureikšmina ir tas faktas, kad jis pastebimas jau nusikaltusių asmenų atžvilgiu, t. y. pasižyminčių tam tikromis savybėmis, lemiančiomis padidėjusią nusikalstamo elgesio riziką.

Religijos poveikis, jo stiprumas socialinės rizikos asmenims priklauso ir nuo su jais dirbančių organizacijų **veiklos kokybės**. Todėl čia pabrėžtinas aukštas organizacijų religinės internalizacijos ir eksternalizacijos lygis, skatinantis didesnę motyvaciją. Apie didesnės religinių organizacijų darbuotojų motyvacijos ir veiksmingesnio religinių organizacijų programų poveikio recidyviniam nusikalstamumui ryšio egzistavimą kalba ir kai kurie JAV mokslininkai. Štai minėtasis *B. R. Johnsonas* teigia, kad būtent savanorių, dirbančių religinėse programose su kaliniais, motyvacija gali būti vienas iš esminių veiksnių, lemiančių didesnę tokių programų efektyvumą, lyginant su nereliginėmis organizacijomis.⁶⁴

3. IŠVADOS

Prevencinis religijos poveikis nusikalstamumui pastebimas šiuose pagrindiniuose lygmenyse: religijos kaip socialinio reiškinių, individualiojo religingumo ir kryptingos religinės veiklos prevenciniu poveikiu asmens nusikalstamam elgesiui.

1. Užsienio mokslinių tyrimų analizė leidžia teigti apie prevencinio religijos poveikio nusikalstamumui egzistavimą įvairiuose lygmenyse, tačiau tas poveikis

upon inmate adjustment // *Criminal Justice review*, 1987, p. 23.)

⁶⁴ *Johnson B. R.* Religious programs and recidivism among former inmates in prison fellowship programs: a long term follow up study, 2004, p. 362.

konkrečiu atveju priklauso nuo kitų socialinių-kultūrinių veiksnių įtakos: socialinių ryšių bendruomenėje (visuomenėje) glaudumo, religijos integruotumo į visuomenę ar atskirą socialinę grupę laipsnio, teisės pažeidimų pobūdžio, asmenų amžiaus ir individualiojo religinio tapatumo lygmenų.

2. Užsienio mokslinių tyrimų analizė leidžia daryti prielaidą, kad tikslinė religinė motyvacija nuteistųjų resocializacijos programose (pavyzdžiui, religinio ugdymo būdu) gali turėti prevencinį poveikį nusikaltimų recidyvui.

LITERATŪRA

1. *Advilonienė Ž.* Katalikiškasis religinis tapatumas Lietuvoje: daktaro disertacija, Kaunas, 2006.
2. *Benda B. B., Corwyn R. F.* Religion and Delinquency: The relationship after considering family and peer influence // *Journal of the Scientific study of Religion*, 1997, Nr. 36 (1), p. 81–92.
3. *Bock E., Wilbur, John K., Cochran, Beeghley L.* Moral messages: The relative influence of denomination on the religiosity-alcohol relationship // *The sociological Quarterly*, 1987, Nr. 28, p. 89–103.
4. *Burkett S. R., White M.* Hellfire and delinquency: Another look // *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1974, Nr. 16, p. 455–462.
5. *Clear T., Sumter M.* Prisoners, prison and religion: Religion and adjustment to prison // *Journal of Offender rehabilitation*, 2002, Nr. 35, p. 127–159.
6. *Cochran J. K.* The effect of religiosity on secular and ascetic deviance // *Sociological Focus*, 1988, Nr. 21, p. 293–306.
7. *Cretacci M. A.* Religion and Social control: an application of a modified social bond on violence // *Criminal Justice Review*, 2003, Nr. 2 (28), p. 254–276.
8. *Davis K.* Human society. New York: Macmillan, 1948, p. 371–373.
9. *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008.
10. *Durkheim E.* Savižudybė: sociologinis etiudas. Vilnius: Pradai, 2002.
11. *Elifson K. W., Petersen D. M., Hadaway C. K.* Religiosity and Delinquency // *Criminology*, 1983, Nr. 1 (21), p. 505–526.
12. *Erickson K. T.* Wayward Puritans: A study in the Sociology of Deviance. New York, 1966, p. 3–9.
13. *Ellison C. G., Bartkowski J. P., Anderson K. L.* Are There Religious Variations in Domestic Violence? // *Journal of Family issues*, 1999, Nr. 20, p. 87–113.

14. *Evans T. D., Cullen F., Dunaway R. G., Burton V.* Religion and crime reexamined: The impact of religion, secular controls, and social ecology on adult criminality // *Criminology*, 1995, Nr. 33, p. 195–224.
15. *Fitzpatrick J. P.* The role of religion in programs for the prevention and correction of crime and delinquency // *Juvenile Delinquency and Youth Crime*. Washington: Government Printing Office, 1967, p. 315–330.
16. *Hadaway C., Elifson K. W., Petersen D. M.* Religious involvement and drug use among urban adolescents // *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1984, Nr. 23, p. 109–128.
17. *Hirchi T., Stark R.* Hellfire and delinquency // *Social Problems*, 1969, Nr. 17, p. 202–213.
18. *Higgins P. C., Albrecht G. L.* Hellfire and Delinquency Revisited // *Social Forces*, 1977, Nr. 4 (55), p. 952–958.
19. *Hoffner J.* Krikščioniškasis socialinis mokymas. Vilnius, 1996.
20. *Jang S. J., Johnson B. R.* Neighbourhood disorder, individual religiosity, and adolescent use of illicit drugs: A test of multilevel hypotheses // *Criminology*, 2001, Nr. 39, p. 109–144.
21. *Jensen G., Erickson, M. L.* The religious factor and delinquency: Another look at the hellfire hypothesis. In: Wuthnow R. (Ed.). *The Religious Dimension*. New York: Academic Press, 1979, p. 157–177.
22. *Johnson B. R.* Assessing the impact of religious programs and prison industry on recidivism: An exploratory study // *Texas Journal of Corrections*, 2002, Nr. 28, p. 7–11.
23. *Johnson B. R., Larson D. B., Pitts T. G.* Religious programming, institutional adjustment and recidivism among former inmates in Prison Fellowship programs // *Justice Quarterly*, 1997, Nr. 14, p. 145–166.
24. *Johnson B. R., Larson D. B., Li S. D., Jang S. J.* Escaping from the crime of inner cities: Church attendance and religious salience among disadvantaged youth // *Justice Quarterly*, 2000, Nr. 17, p. 377–391.
25. *Johnson B. R., Tompkins R. B., Webb D.* Objective hope: Assessing the effectiveness of faith based organizations: A review of the literature. University of Pennsylvania, Center for research on Religion and Urban Civil Society. 2002.
26. *Johnson B. R.* Religiosity and institutional deviance: the impact of religious variables upon inmate adjustment // *Criminal Justice review*, 1987.
27. *Johnson B. R.* Religious programs and recidivism among former inmates in prison fellowship programs: a long – term follow – up study // *Justice Quarterly*, 2004, Nr. 2 (21), p. 329–354.

28. *Johnson B. R.* Reviewing and clarifying the role of religion in reducing crime and delinquency // *Federal probation*, 2001, Nr. 3 (65).
29. *Junger M., Polder W.* Religiosity, Religious Climate, and Delinquency among Ethnic Groups in the Netherlands // *Brit. J. Criminology*, 1993, Nr. 3 (33), p. 416–435.
30. *Justickis V.* *Kriminologija*. I d. Vilnius, 2001.
31. *Knudten R., Knudten M.* Juvenile delinquency, crime and religion // *Rewiew of Religious research*, 1971, Nr. 2, p. 130–152.
32. *Lehrer E. L., Chiswick C. U.* Religion as a Determinant of Marital Stability // *Demography*, 1993, Nr. 30, p. 385–404.
33. *Mclanghlin E., Munice J.* *The sage dictionary of criminology*. California, New Delhi: London Thousand Oaks, Sage, 2006, p. 85
34. *Pearce L. D., Haynie D. L.* Intergenerational Religious Dynamics and Adolescent Delinquency // *Social Forces*, 2004, Nr. 82 (4), p. 1553–1572.
35. *Roof W. C.* *Community and Commitment*. New York: Elsevier, 1978.
36. *Rubin A., Babbie E.* *Research methods for social work*. California: Brooks/Cole publishing company, 1993.
37. *Stark R., Kent L., Doyle D. P.* Religion and Delinquency: The Ecology of a „Lost“ Relationship // *Journal of research in Crime and delinquency*, 1982, Nr. 19, p. 4–24.
38. *Sumter M.* *Religiousness and post-release community adjustment*. Doctoral dissertation. Florida State University, 2000.
39. *Tittle C., Welch M.* Religiosity and deviance: Toward a contingency theory of constraining effects // *Social Forces*, 1983, Nr. 61, p. 653–682.

Simonas NIKARTAS

Law Institute

RELIGION AS ELEMENT OF SOCIAL CONTROL AND ITS PREVENTIVE EFFECT ON CRIME

Summary

Article is devoted to an analysis of the influence of religion, as a factor of informal social control, in preventing crime as well as of the main forms and conditions of this influence. Preventive effect of religion is being analysed on three levels: religion as a social phenomenon, individual religiosity and targeted religious activities.

Influence of religion as a social phenomenon on crime prevention is being analyzed on these aspects: social environment (macro), relation between micro and macro environment, family environment and effect of religion subject to the nature of the offence and person's age.

Conclusion of the author that the effect of religion on the macro level (society) depends on how much religiosity is integral into the social fabric is based on the theories of E. Durkheim and R. Stark. Studies on the effect of religion in the context of macro and micro socio-cultural environment show, that preventive effect of religion is efficient in case religion operates in person's social microenvironment while this social microenvironment is disorganized. In context of family environment the important variable is homogeneity, which, based on scientific research, has a reverse proportionality relationship with juvenile delinquency.

In terms of dependence on the nature of offence and person's age, it should be noted that religiosity can have a preventative effect upon victimless crimes and on juveniles.

Preventive role of the religious identity is being analysed on individual level. A survey of research literature reveals that real religious identity, evidenced by the forms of internalization and externalization of religion, may have a significant role as a measure of social control. Interaction of these forms can be an important factor dealing with juvenile delinquents, meanwhile externalisation of religion (external religious activity) as a variable is extremely important for prevention of adult criminal behaviour.

Analysis on the level of targeted religious activities is concentrated upon the impact of religious education programs practiced in USA prisons on convicted person's recidivism after release. Analysis of research shows, that religious programs can have a significant preventive effect on recidivism of convicts, particularly during the first year after release.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2010 m. lapkričio 26 d.